

פ י " ב

יש כאן בפרק שתי שירות של עם ישראל שיאמרו לאחר ביאת המשיח, השירה הראשונה היא פסוקים א-ב. והשירה השניה פסוקים ד-ו.

(א) ואמרת ביום ההוא אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני:

ואמרת ביום ההוא – וכך ישירו בני ישראל בימות המשיח כשיראו ישראל את הגויים נדונים לחרפות ולדראון.

אודך ה' כי אנפת – יודו ישראל לה' על שכעס עליהם והגלה אותם.

ישוב אפך ותנחמני – ותה אחרי שקבלתי את עונשי בגלותי כפר גלותי על עונשי ונרצה עוני וישוב אף ה' וינחמני בהבאת הטובה.

יעוין ברש"י מה שמפרש ע"פ התרגום יונתן, ולפי פירושו אודך ה' עולה גם על הסיפא של הפסוק, כלומר שעם ישראל יודו לה' ג"כ על שישוב אף ה' מהם לנחמם, כי גם זה שנרצה עוונם אינו מן הדין, שעם ישראל לא היה כדאי שעם ישראל ישוב לנחמם, אלא מתוך רחמי של ה' שב אפו מישראל לנחמם, וגם ע"ז יודו ישראל לה' ששב אפו מהם וניחמם. ולפי הפירוש הראשון משמע שע"י הגלות נרצה עוונם, וממילא ישוב אף ה' לנחמם, וכל מה שישראל יודו לה' הוא על שכעס עליהם והענישם.

(ב) הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד כי עזי וזמרת יה ה' ויהי לי לישועה:

הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד – הואיל וא-ל ישועתי יהיה עמי אשכון בטח ולא אפחד עוד.

עזי וזמרת יה ה' ויהי לי לישועה – עזי אין הכוונה העז שלי, שא"כ היה צריך להיות מנקד בשרוק¹, אלא הכוונה העוז דהיינו הגבורה של ה', וזמרת השבח של ה' הם היו לי התשועה,

¹ וז"ל רש"י תהילים קיח, יד: עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה - עזי וזמרת גבורת הקב"ה היה לי לישועה, עזי יו"ד יתיר' כי לא מצינו במקר' עזי נקוד חטף קמץ אלא שורק חוץ משלשה מקומות שהוא סמוך אצל וזמרת וע"כ וזמרת דבוק לתיבת השם ואינך יכול לפרשו וזמרת, ואל תתמה על ויהי לי שלא אמר היה לי לישועה' שהרב' כאלה במקרא, ואשר לא שם לבו וגו' ויעזוב את עבדיו וגו' (שמות ט') היה לו לכתוב עזב: וז"ל רש"י שמות טו, ב: עזי וזמרת יה - אונקלוס תרגם תוקפי ותושבחת. עזי כמו עזי בשור"ק, וזמרת כמו וזמרת. ואני תמה על לשון המקרא שאין לך כמוהו בנקודתו במקרא אלא בשלושה מקומות שהוא סמוך אצל וזמרת, וכל שאר מקומות נקוד שור"ק, (ירמיה טז יט) ה' עזי ומעזי, (תהלים נט י) עזו אליך אשמורה. וכן כל תיבה בת שתי אותיות הנקודה מלאפ"ס כשהיא מארכת באות שלישית ואין השניה בשור"א בחטף, הראשונה נקודה בשור"ק כגון עז עזי, רוק ווקי, חק חקי, עול עולו, יסור עולו (ישעיהו י כז), כל כלו ושלישים על כלו (לעיל יד ז). ואלו שלושה עזי וזמרת של כאן, ושל ישעיה (ישעיהו יב ב) ושל תהלים (תהלים קיח יד) נקודים בחטף קמ"ץ, ועוד אין באחד מהם כתוב וזמרת אלא וזמרת, וכולם סמוך להם ויהי לי לישועה, לכך אני אומר ליישב לשון המקרא, שאין עזי כמו עזי, ולא וזמרת כמו וזמרת, אלא עזי שם דבר הוא, כמו (שם קכג א) היושבי בשמים, (עובד' א ג) שוכני בחגוי סלע, (דברים לג טז) שוכני סנה. והוה השבח עזי וזמרת יה הוא היה לי לישועה, וזמרת דבוק הוא לתיבת ה', כמו (שופטים ה כג) לעזרת ה', (ישעיה ט יח) בעברת ה', (קהלת ג יח) על דברת בני האדם. ולשון וזמרת לשון (ויקרא כה ד) לא תזמור, (ישעיה כה ה) זמיר עריצים, לשון כסוח וכריתה. עוזו ונקמתו של אלהינו היה לנו לישועה. ואל תתמה על לשון ויהי שלא נאמר היה, שיש לנו כמה מקראות מדברים בלשון זה, וזה דוגמתו (מלכים א ו ה) את קירות הבית סביב להיכל ולדביר ויעש צלעות סביב, היה לו לומר עשה צלעות סביב, וכן בדברי הימים (דברי הימים ב' י יז) ובני ישראל היושבים בערי יהודה וימלוח עליהם רחבעם, היה לו לומר מלך עליהם רחבעם, (במדבר יד טז) מבלתי יכולת ה' וגו' וישחטם, היה לו לומר שחטם, (שם לו - לז) והאנשים אשר שלח משה וגו' וימותו, מתו היה לו לומר, (שמות ט כא) ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזוב, היה לו לומר עזב:

כלומר ממנו באה לי הישועה², או שהתשועה של ה' היתה למען הראות חזקו ולמען אזמר בשבח³.

כעין ביטוי זה נאמר ג"כ בשירת הים שמות טו,ב, עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה וכן בתהילים קיח,יד עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה. ושם לא נאמר י-ה ה' וכתב רש"י שעד ביאת המשיח היה שמו של חלוק ובמפלתו של ה' של עמלק נעשה שלם, וכמו שנאמר כי יד על כס יה אין הכסא שלם ואין השם שלם עד שתהא מלחמה לה' בעמלק, וזה יהיה בימות המשיח ואז שמו של ה' יהיה שלם.

(ג) ושאתם מים בששון ממעיני הישועה:

רש"י מפרש ע"פ התרגום יונתן שפסוק זה עולה על חכמת התורה, שיתגלו לבני ישראל סודות תורה שנשתכחו בגלות ע"י הצרות, וזה יהיה ע"י שירחיב ה' את לבם ע"י הישועה שתבוא להם ויהיו בשמחה⁴. והמצודות מפרש שכמו השואב מים מן המעיין הנובע הנה שואב הוא בששון כי לא ידאג פן יכלה המים, כן תשאבו בששון את הישועה ממעיני הישועה כי לא תופסק התשועה כי יד ה' לא תקצר.

(ד) ואמרתם ביום ההוא הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילתיו הזכירו כי נשגב שמו:

(ה) זמרו ה' כי גאות עשה מידעת מודעת זאת בכל הארץ:

(ו) צהלי ורני יושבת ציון כי גדול בקרבך קדוש ישראל: פ
עין במצודות בפ"י הפסוקים.

פ י " ג

פרק זה עוסק בנבואה על בבל, ואין זה נבואה לבני דורו של ישעיהו, אלא נבואה זו עוסקת בסוף התקופה של גלות בבל, שהנביא מנבא על מפלת בבל, ומתאר זאת הנביא שה' מעורר את לב פרס ומדי להאסף למלחמה על בבל, ומחנה צבא גדול נאסף להלחם בבבל והמלחמה היא מלחמה של ה' וכביכול הוא בא להלחם והוא המפקד של הצבא, ופחד גדול נופל על יושבי בבל, כולם נסים ומי שלא נס נתפס ונהרג הבתים חרבים ונשדדים, התינוקות נהרגים באכזריות והנשים נאנסות.

(א) משא בבל אשר חזה ישעיהו בן אמוץ:

זו הנבואה היא משא פורענות על בבל שחזה אותה ישעיהו בן אמוץ.

(ב) על הר נשפה שאו נס הרימו קול להם הניפו יד ויבאו פתחי נדיבים:

על הר נשפה שאו נס – נשפה ענינו גובה, לפי רש"י הר נשפה היא בבל, והכוונה שבבל עד עתה היתה כהר שקט ובוטח בגובהו, והקב"ה מעורר את לב פרס ומדי שירימו דגל להקבץ

² רש"י.

³ מצודות.

⁴ ראה ברד"ק שמפרש את התרגום באופן אחר, שהלימוד בימות המשיח יהיה חדש.

למלחמה עליה. והמצודות מפרש שהר נשפה הוא סתם הר גבוה, והקב"ה פונה לפרס ומדי שירימו דגל על גבוה זה להקבץ למלחמה על בבל.

הרימו קול להם הניפו ידו יבאו פתחי נדיבים – לקרובים אומר הרימו קול שיבואו פתחי נדיבים, ולרחוקים שאינם יכולים לשמוע אמר הניפו יד שיראו את הנפת היד ויבואו בפתחי הנדיבים, והמצודות מפרש שהנפת היד לא היה בשביל הרחוקים, אלא הוא רמז שמהרו ללכת בפתחי נדיבים.

ופתחי נדיבים מפרש רש"י שפתחי הוא מלשון פתח, דהיינו הפתחים של שרי בבל, כלומר שצבא פרס ומדי יבוא לפתחי שרי בבל להשמידם, ובשם מנחם בן סרוק מפרש שפתחי הוא מלשון חרבות, וכוונת הכתוב שיבואו החרבות של הנדיבים דהיינו צבא פרס ומדי על בבל.

(ג) אני צויתי למקדשי גם קראתי גבורי לאפי עליזי גאותי:

אלו הם דברי ה' וכך הוא אומר אני צויתי למקדשי, מקדשי הוא מלשון זימון, כלומר פרס ומדי לא באו מעצמם להלחם בבל, אלא הקב"ה עורר אותם וציוה אותם להלחם בבל, וגם הוא שקרא לפרס ומדי שהם עתה גבוריו של ה' לעשות בבבל את חרון אפו, והם עליזי גאותו, כלומר הם פרס ומדי שמחים בגאותו של ה' על שהוא מתגאה ומתפאר על בבל על ידם⁵.

(ד) קול המון בהרים דמות עם רב קול שאון ממלכות גוים נאספים ה' צבאות מפקד צבא מלחמה:

הנביא מתאר את ביאת צבאות פרס ומדי על בבל, שקול הומיה נשמע בהרים והוא נראה כעם רב, ורעש של ממלכות גויים שנאספים, והקב"ה הוא המפקד של הצבא.

(ה) באים מארץ מרחק מקצה השמים ה' וכלי זעמו לחבל כל הארץ:

וממשיך הנביא בתיאור ביאת צבאות פרס ומדי על בבל, שזה נראה כבאים מארץ רחוקה מקצה השמים. וכאילו שה' וכלי זעמו באים לחבל את כל הארץ.

(ו) הילילו כי קרוב יום ה' כשד משדי יבוא:

כעת מתחיל הנביא לתאר את הפחד הנורא שיבוא על בני בבל, ואומר הנביא הילולו, כלומר תעשו יללה כי קרוב יום יום הפורענות וזה מאת מה' ולא במקרה. והפרענות תהיה גדולה, כיום ביזה משדי מהקב"ה שהוא בעל היכולת.

(ז) על כן כל ידיים תרפינה וכל לבב אנוש ימס:

כל ידי אנשי בבל יהיו רפויים ולבב אנשיהם ימס מרוב אימה.

(ח) ונבהלו צירים וחבלים יאחזון כיולדה יחילון איש אל רעהו יתמהו פני להבים פניהם:

אנשיהם יהיו בהולים ופחדים, יאחזו אותם צירים וחבלים (מכאוב) וכאשה בשעת לידה יפחדו, בני בבל יתמהו זה מול זה על צבא פרס ומדי הצובאים עליהם, כי משונים הם, כי יהיו פניהם כפני להבים, צהובים כלהבת אש. רש"י מפרש פי' נוסף שלהבים אינו מלשון להבה של

⁵ כשהקב"ה עושה דין ברשעים הוא מתרומם ומתנשא.

אש, אלא מלשון מחשבה, וזה עולה על בני בבל שמרוב תמהונם שיראו את צבא פרס ומדי הצובאים עליהם יראו כאנשים חושבי מחשבות, דהיינו מודאגים.

(ט) הנה יום ה' בא אכזרי ועברה וחרון אף לשום הארץ לשמה וחטאיה ישמיד ממנה:

כעת הנביא מתחיל לתאר את הכעס והזעם של ה' על בבל, והעונש שיבוא עליהם, יום הפרענות מאת ה' יהיה יום אכזרי, ויהיה עוד עמו עברה (כעס) וחרון אף, לעשות את בבל שממה, ואת אנשיה החוטאים והרשעים ישמיד.

(י) כי כוכבי השמים וכסיליהם לא יהלו אורם חשך השמש בצאתו וירח לא יגיה אורו:

יום הפרענות של בבבל מרוב צרה יראה בעניהם כאילו כוכבי השמים ומזלותיהם לא מאירים, וכאילו השמש חשכה בצאתה שאז מורגש ביותר הבהקת אורה, וכאילו שהירח אינו מאיר.

(יא) ופקדתי על תבל רעה ועל רשעים עונם והשבתי גאון זדים וגאות עריצים אשפיל:

תבל הכוונה לבבל, הקב"ה יזכור לארץ בבל את הרעה שעשו לישראל וישלם להם כגמולם, ולאנשי בבל שהם רשעים יזכור עונם, על שהרעו לישראל יותר מדאי⁶, והקב"ה ישבית דהיינו יבטל את גאות הרשעים, וישפיל את גאות עריציהם.

כוונת הנביא בפסוק זה, להסביר מה שלכאורה יש לתמוה מדוע העניש ה' את הבבלים על שהרעו לישראל הלא נבוכנצר מלך בבל עשה את שליחותו של ה' וכבר עמד ע"ז הרמב"ן בבראשית טו, וז"ל: והנה נבוכדראצר שמע כי הנביאים פה אחד קוראים אותו להחריב ירושלים, והוא וכל עמו נצטוו על כך מפי הנביא, כמו שכתוב (ירמיה כה ט) הנני שולח לך ולקחתי את כל משפחות צפון נאם ה' ואל נבוכדראצר מלך בבל עבדי והביאותים על הארץ הזאת ועל יושביה והחרמתים, וכתוב (שם לב כח) הנני נותן את העיר הזאת ביד הכשדים וביד נבוכדראצר מלך בבל והציתו את העיר באש, ואף על בית המקדש עצמו אמר (שם כו ו) ונתתי את הבית הזה כשילה. והם יודעים כי מצות השם היא, כמו שאמר נבוזראדן לירמיהו (שם מ ב) ה' אלהיך דבר את הרעה הזאת אל המקום הזה ויבא ויעש ה' כאשר דבר כי חטאתם לה', ואף על פי כן נענשו הכשדים כולם בסוף. והרמב"ן מיישב שנענשו משני טעמים, א' האחד שהוא לא עשה זאת מחמת צווי ה' אלא הוא נתכון להשמיד כל הארץ להגדיל ממשלתו, כמו שכתוב כאן בסיפא של הפסוק והשבתי גאון זדים וגאות עריצים אשפיל, והטעם השני שהם הוסיפו להרע לישראל יותר ממה שנצטוו, וונראה שזה נאמר ברישא של הפסוק ועל רשעים עונם, ומבאר הרד"ק הכשדים שהם רשעים והרעו לישראל יותר מדאי.

(יב) אוקיר אנוש מפז ואדם מכתם אופיר:

פז הוא זהב טוב ומכתב אופיר הוא זהב טוב הבא מאופיר, ומפרשים הרד"ק והמצודות שאנשי בבל יהיו יקרים יותר מזהב משובח בעיני פרס ומדי, כלומר אם אנשי בבל ירצו לפדות עצמם מן ההריגה ע"י שיתנו לפרסיים והמדיים זהב משובח הם לא יסכימו, אלא יהיה יקר בעיניהם להרוג את אנשי בבל יותר מאשר יתנו להם תמורת זאת זהב טוב ומשובח.

⁶ רד"ק.

ורש"י מפרש שאוקיר אנוש מפז הכוונה לדניאל ואוקיר היינו שיכבדו אותו יותר מזהב טוב ומשובח, והיינו שישעיהו הנביא רואה כאן בנבואתו את חורבן בבל שבלשאצר כבד את דניאל על שהצליח לפענח מה שכתבה היד והלביש אותו ארגמן ושמו על צוארו רביד של זהב והכריזו עליו אשר יהיה מושל שליש במלכות, ובמה שכתבה היד נאמר שם שבלשאצר מלך בבל יהרג, וכך תסתיים מלכות בבל.⁷

והרד"ק בשם התרגום יונתן מפרש פסוק זה, שזה עולה על ישראל הגרים בבל, שישראל יהיו יקרים בעיני מדי ופרס יותר מזהב, ולא רק שלא יהרגו אותם אלא גם ישמרו אותם שלא יהרגו.

(יג) על כן שמים ארגיז ותרעש הארץ ממקומה בעברת ה' צבאות וביום חרון אפו:

אין הקב"ה נפרע מן האומה עד שמפיל שרה תחילה, וזה מה שנאמר כאן, שבעברת (מלשון זעם) ה' צבאות וביום חרון אפו על בבל, כל צבא השמים ירגז כשהקב"ה יפיל את שרה של בבל, ואח"כ ותרעש הארץ.

(יד) והיה כצבי מדח וכצאן ואין מקבץ איש אל עמו יפנו ואיש אל ארצו ינוסו:

כאשר חילות פרס ומדי יבואו על בבל העם הנכרי אשר בבבל יהיה כצבי המודח ממקומו על ידי הרודפים, שהוא רץ מפניהם בכל כוחו, כן אשר בבל מעם אחר יצאו בחפזון מתוכה איש אל עמו יפנה ואיש אל ארצו ינוס ולא ישובו עוד כצאן הנדחה מן העדר ואין מקבץ.

(טו) כל הנמצא ידקר וכל הנספה יפול בחרב:

רש"י מפרש כל הנמצא בחוץ, דהיינו מחוץ לעיר ידקר בחרב, וכל הנספה דהיינו הנוסף על בני העיר שנקלט עמם במצור בתוך העיר יפול בחרב כשתלכד העיר.

והרד"ק והמצודות מפרש שזה המשך הפסוק הקודם שכל הזרים שלא יברחו מבבל ויהיו בעיר ידקרו בחרב, וכל הנספה הוא כנ"ל כל הזרים הנוספים בעיר יפלו בחרב, וכפל הדבר במלות שונות.

(טז) ועלליהם ירטשו לעיניהם ישסו בתיהם ונשיהם תשגלנה תשכבנה:

צבאות מדי ופרס יתאכזרו על בני בבל, ואת בניהם הקטנים ירטשו (ענינו בקיעה) לעיניהם, ויבזו וישללו את בתיהם, ואת נשיהם יאנסו.

(יז) הנני מעיר עליהם את מדי אשר כסף לא יחשבו וזהב לא יחפצו בו:

הקב"ה יעורר על בבל את מדי, שלא ירצו לקחת פדיון כסף וזהב אלא רק להרוג.

⁷ צבאות פרס ומדי צרו ימים רבים על העיר בבל הגדולה והמבוצרת ובליל פסח נסוגו באופן זמני צבאות פרס ומדי, ובלשאצר היה סבור שהעיר נצלה בזכות אליליו וערך משתה וציוה להביא לפניו את כלי המקדש, וכשיבו ואכלו ושתו בכלי המקדש הופיעו על קיר הבית אצבעות של יד וכתבו באותיות עבריות כתב אשר כל חכמיו לא ידעו לפנחו ורק דניאל ידע לקרוא את האותיות וכך היה כתוב שם:

מ מ ת ו ט
נ נ ק פ י
א א ל ר ן

דניאל פיענח שצריך לקרוא מלמעלה למטה ומשמעותו מנא פירושו הקב"ה ספר את ימי מלכותך ומצא שהגיע שנקבע להם מראש, תקל פירושו נשקלת במאזנים ונמצאת חסר מכל מעשה צדקה, ופרסין פירושו נפרסה ונשברה מלכותך וניתנה למדי ופרס. ועוד באותו ליה נכנסו צבאות מדי ופרס לעיר בבל, בלשאצר נהרג בידי טריסיו, ובמקומו המליכו את דרוש מלך מדי על כל הממלכה.

וצ"ב מדוע נקט הנביא מדי ולא פרס, כפי הנראה זה הוקשה לרש"י ולמצודות, רש"י מיישב שדריוש המדי הרג את בלשאצר מלך בבל, ומלך על בבבל, וכיון שבעת חורבן בבל שלט בה מלך מדי, לכן נקט מדי, והמצודות מיישב לפי שהוא אכזרי ביותר לכן נקט אותו לבדו.

(יח) וקשתות נערים תרטשנה ופרי בטן לא ירחמו על בנים לא תחוס עינם:

הקשתות של אנשי מדי ופרס תבקענה את נערי בבל בחיצייהם אשר ירו עליהם, ועל עוללים דקים ובנים קטנים לא תחוס עיניהם.

(יט) והיתה בבל צבי ממלכות תפארת גאון כשדים כמהפכת אלהים את סדם ואת

עמרה:

מכאן ועד סוף הפרק מתאר הנביא את החורבן והשממה שיהיה מנת חלקה של בבל. וכך אומר הנביא שבבל שהיתה צבי ממלכות, רש"י מפרש צבי מצב (מלשון מוצב, דהיינו מבצר) וראש הממלכות, והרד"ק והמצודות מפרשים צבי מלשון הדר ופאר, שער בבל שהיתה פאר כל הממלכות, ותפארת גאות הכשדים עתה הפכה ה' כמהפכת סדם ועמורה.

רש"י כתב ששתי פורעניות באו על בבל בשתי שנים, בשנה ראשונה דריוש המדי הרג את בלשאצר מלך בבל, ובשנה נחרבה בבל כמהפכת סדם ועמורה.

הרד"ק מוסיף שהעיר בבל שמלכו עליה דריוש וכורש ושהיא בבל של היום, אינה בבל הקדומה כי היא נחרבה כליל ולא תתיישב לעולם כמבואר בפסוק הבא, אלא דריוש בנה עיר אחרת באותה בקעה, והיא שמה בבל עד היום.

(כ) לא תשב לנצח ולא תשכן עד דור ודור ולא יהל שם ערבי ורעים לא ירבצו שם:

העיר בבל לא תהיה מיושבת עד עולם, ולא ישכנו בה בני אדם עד סוף ימי הדורות, ואפילו ערביים שדרכם לשבת באהלים ולהסיע מקניהם ממקום למקום לא יטו שם אהל, כי היא לא תמצא חן בעיניהם לקבוע שם אהליה, כי אף למרעה צאן לא תהיה ראויה.

(כא) ורבצו שם ציים ומלאו בתייהם אחים ושכנו שם בנות יענה ושעירים ירקדו שם:

ולגודל השממון ירבצו שם חיות היער, ציים ואוחים (הם מיני חיות) ובנות יענה, ושעירים הם שדים ירקדו שם.

(כב) וענה איים באלמונותיו ותנים בהיכלי ענג וקרוב לבוא עתה וימיה לא ימשכו:

רש"י בפ"א מפרש וענה מלשון ויגורו, ואלמונותיו הם ארמונותיו, כלומר איים שהם חתולים יגורו בארמונותיו, ובפ"ב מפרש וענה מלשון עניית קול, שקולות של חתולים יעלו מארמונותיו, ותנים יצעקו בהיכלי העונג שלם, ועת הפורענות קרובה לבוא על בבל וימי טובתה לא ימשכו זמן מרובה, ומסביר רש"י מדוע לא ימשך זמן רב ימי טובתה כי כבר הובטחו ישראל שלפני מלאת שבעים שנה יגאלו ואותה פקידה תהיה ע"י כורש מלך פרס, שיטול המלוכה מבבל אחר דריוש המדי.

פ י " ד

(א) כי ירחם ה' את יעקב ובחר עוד בישראל והניחם על אדמתם ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב:

בפסוק זה נאמרו שתי גאולות של ישראל, האחד גאולתם מגלות בבל ושיבתם לאדמתם, והשנית גאולת ישראל בזמן ביאת המשיח, כי ירחם ה' את יעקב היא גאולת ישראל מיד בבל, ובחר עוד בישראל היא הגאולה שלימה שתהיה בימות המשיח, ואמר הנביא שהתחברו אליהם גרים ויתוספו על בית יעקב, וכתב הרד"ק שלא מצאנו בגאולת בבל שנתוספו גרים לעם ישראל, וע"כ שמה שכתוב כאן שיתוספו אליהם גרים זה עולה רק על גאולת ישראל בימות המשיח שע"ז כתוב בזכריה ב, טו ונלוו גוים רבים אל ה' ביום ההוא וגו'.

(ב) ולקחום עמים והביאום אל מקומם והתנחלום בית ישראל על אדמת ה' לעבדים ולשפחות והיו שבים לשביהם ורדו בנגשיהם: ס

דעת הרד"ק שמה שנאמר כאן ולקחום עמים והביאום אל מקומם זה יהיה ג"כ רק בימות המשיח, אך יש מפרשים שזה היה ג"כ בגאולת בבל בזמן כורש כשעלו לירושלים היו העמים מנהיגים אותם בדרכים במצות כורש ומביאים אותם למקומם.

ומוסיף הנביא שישראל ישלטו על שוביהם וינחלו אותם בהיותם באדמתם להיות להם לעבדים ושפחות, וישבו את האומות ששבו אותם וימשלו בהם ויעבידו אותם.

(ג) והיה ביום הניח ה' לך מעצבך ומרגזך ומן העבדה הקשה אשר עבד בך:

כעת מתחיל הנביא מתחיל לתאר את הנחת והרוחה בעולם עם מות נבוכדנצר מלך בבל. וכך אומר הנביא והיה ביום מפלתו של נבוכדנצר יהיה לישראל מנוחה מהעצב והרוגז שהיה לך בגלל מלך בבל, ותהיה לך מנוחה מהעבודה הקשה שהעבידך מלך בבל.

(ד) ונשאת המשל הזה על מלך בבל ואמרת איך שבת נגש שבתה מדהבה:

ואז ישראל ירימו את קולם ויאמרו את המשל הזה על מלך בבל, משל הוא דבר שאינו מובן כמשמעו⁸, והמשל מתחיל מואמרת איך שבת נגש וגו' עד פסוק ט'. וכך יאמרו במשלם על מלך בבל.

איך שבת נגש, כיצד ארע שחדל הנגש דהיינו מלך בבל לנגש. ואיך שבתה מדהבה, פירוש הגאווה של מלך בבל והמשא הכבד שהטיל על שבוייו. ובשם רבותינו פירש רש"י מדהבה מלשון מדוד והבא, כלומר מעות ודינרי זהב והבא⁹, כלומר שהיו מטילים מסים שהיו אומרים מדוד מעות ודינרי זהב והבא. והמצודות מפרש מדהבה מדה מוזהבת

(ה) שבר ה' מטה רשעים שבט משלים:

שבר ה' את המטה והשבט של הבבליים הרשעים והמושלים על העולם שהיו מכים בהם את העמים כמבואר בפסוק הבא.

⁸ רד"ק.
⁹ רש"י שבת קנ"א.

(ו) מכה עמים בעברה מכת בלתי סרה רדה באף גוים מרדף בלי חשך:

מכה עמים בעברה – הכה את העמים בחרון אף.

מכת בלתי סרה – הוא הכה את העמים מכה מתמדת שלא תסור מן המוכה.

רדה באף גוים – הוא רדה בגויים באף ובחימה.

מרדף בלי חשך – הוא רדף את העמים בלי מניעה, כלומר תמיד הוא רדף אחריהם ולא נתן להם מנוחה.

(ז) נחה שקטה כל הארץ פצחו רנה:

רש"י מפרש שכשנפלה בבל פתחו בשירה העמים ושירתם היתה "נחה שקטה כל הארץ". והמצודות מפרש שבמפלת בבל שקטה הארץ ואנשיה פצחו ברינה.

(ח) גם ברושים שמחו לך ארזי לבנון מאז שכבת לא יעלה הכרת עלינו:

ברושים וארזי הלבנון הוא משל על מלכי העמים ושריהם, ומאז שמת נבוכדנצר הם שמחו ואמרו לא יעלה הכורת עלינו. ומוסיף הרד"ק שאע"פ שעבדו העכו"ם את בנו ואת בן בנו לא היו מצירין להם אלא שהיו נותנים להם מס, אבל נבוכדנצר היה הורגם ונותנם בבית האסורים ומעבידן עבודות קשות.

(ט) שאול מתחת רגזה לך לקראת בואך עורר לך רפאים כל עתודי ארץ הקים מכסאותם כל מלכי גוים:

אחרי שמתאר הנביא את השמחה של החיים במותו של נבוכדנצר הוא בא לתאר את החרדה בשאול (גיהנום) עם בוא נבוכדנצר לשם והתמיהה על מפלתו. וכך אומר הנביא כשתרד נבוכדנצר לגיהנום יחרדו המתים שם לקראת בואך, לפי שהיה מחריד כל העולם בחייו אמר כי המתים יפחדו שלא יחרידו במותו, והוא על דרך משל מרוב החרידו כל העולם, אמר בדרך הפלגה כי המתים חרדו ופחדו בבואו אליהם¹⁰, ומהחרדה יקיצו המתים הרפאים דהיינו ענקים השוכבים שם¹¹, וכל עתודי¹² ארץ שהם משל למלכי העמים והשרים, והשר או המלאך הממונה על השאול הקים מכסאותם את מלכי הגוים מכסאותם לצאת לקראתך.

(י) כלם יענו ויאמרו אליך גם אתה חלית כמונו אלינו נמשלת:

וכשיראו מלכי הגוים שבשאול את נבוכדנצר שלא בא לכבשם אלא הוא ירד לשאול כאחד המתים יתמהו ויאמרו איך באה עליך רעה שנעשית חולה במכאובי המיתה והגיהנום כמונו.

(יא) הורד שאול גאונך המית נבליך תחתיך יצע רמה ומכסיך תולעה:

ויאמרו אתה שהייתה מתגאה בחייך ומדמה בעצמך שאת כמו אל לפי שהייתה מושל על כל העמים, הנה הורדה הגאווה הזו לשאול, וגם המית נבליך ירדה לשאול. רש"י מביא ב' פירושים מהו המית נבליך. א' משלון נבל, כלומר קול כלי הנגינה שהיה כל

¹⁰ רד"ק

¹¹ רש"י, והרד"ק מפרש רפאים מתים.

¹² עתודים פרים ופרות ותישים ההולכים בראש העדר.

הזמן בביתך ירד לשאול. ב' מלשון נבלה, דהיינו המיית קול חיילך עושי מעשה הנבלה הגיע ג"כ לשאול, כלומר כל כוחו ירד לשאול.

יצע רמה ומכסיך תולעה- ועתה הנה תחת המצעים היקרים והמכסים הנכבדים שהיו לך בחייך עתה במותך הם רמה ותולעה.

(יב) איך נפלת משמים הילל בן שחר נגדעת לארץ חולש על גוים:

הילל הוא מלשון אור, ובן שחר הכוונה לכוכב הבוקר, והיינו כוכב הבוקר שיש לו הרבה אור, ולפי רש"י הנביא ממשיל את השר של בבל לכוכב הבקר שיש לו הרבה אור, וזו קינה על השר של בבל שיפול משמים¹³, ולפי המצודות הוא משל לנבוכדנצר שהיה דומה לכוכב הבקר המאיר ביותר, ואומר הנביא¹⁴ איך זה שהייתה ברום המעלה נפלת משם, ונגדעת (הוא ענין כריתה) לארץ, כלומר נפלת לארץ.

חולש על גוים – חולש הוא גורל, כלומר נבוכדנצר היה מטיל גורלות על מלכי העולם. לפי א' ברש"י הוא היה מטיל גורל מי ישרתו בים פלוני ומי ביום פלוני, ובשם רבותינו מפרש שהיה מטיל גורל על המלכים למשכב זכור, והמצודות מפרש שהיה מטיל גורל על האומות מי ילך להלחם בשבילו.

הרד"ק מפרש חולש על גוים מנצח את הגויים והורגם בחרב כמו ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב.

(יג) ואתה אמרת בלבבך השמים אעלה ממעל לכוכבי אל ארים כסאי ואשב בהר מועד בירכתי צפון:

(יד) אעלה על במתי עב אדמה לעליון:

כעת הנביא מביא את דברי נבוכדנצר שדימה עצמו לאלוה, שאמר בלבבו שיעלה לשמים, וממעל לכוכבי אל שהם ישראל¹⁵ ירים את כסאו, והוא ישב בהר מועד והוא הר ציון, ונקרא כן מלשון אסיפה שהיו מתאספים ישראל למקדש, ושם בהר ציון הוא ישב בירכתי צפון, דהיינו צפון העזרה שהיתה מקודשת יותר¹⁶. והמצודות מפרש שירכתי צפון הכוונה ג"כ להר ציון וכפל הדבר במלות שונות.

ועוד אמר נבוכדנצר בלבו איני כדאי לגור עם בני אדם כי אני דומה לאלוה, ולכן אעשה לי ענן קטן באויר ואשב שם, ורש"י מביא בשם התרגום יונתן שאעלה על במתי עב הכוונה שארחף מעל כל העמים.

(טו) אך אל שאול תורד אל ירכתי בור:

וכנגד מה שנבוכדנצר דימה לעצמו שהוא יעלה על במתי עב אומר לו הנביא שלא כן יהיה אלא אל שאול הוא ירד לתחתית הבור.

(טז) ראיך אליך ישגיחו אליך יתבוננו הזה האיש מרגיז הארץ מרעיש ממלכות:

¹³ והחלק השני של הפסוק נגדעת לארץ מדבר על נבוכדנצר.

¹⁴ יתכן שהנביא אומר את המשך דברי המלכים בשאול.

¹⁵ רש"י, כיודע ישראל נמשלו לכוכבים, יעוין רש"י שמות א.א. אולי כוונתו שהוא יהיה כביכול במקומו של הקב"ה שהוא אלקי ישראל, ולכן גם אומר בהמשך שישב במקום המקדש שהיא מקום שכינתו של ה'.

¹⁶ ששם הוא מקום שחיטתם של קדשי קדשים.

(יז) שם תבל כמדבר ועריו הרס אסיריו לא פתח ביתה:

אחרי שהביא הנביא הביא את דברי המתים שראו את נבוכדנצר בשאול, הוא מביא את דברי החיים שראו את נבוכדנצר שיאמרו בתמיהה היתכן שזהו האיש אשר מרגיז הארץ בחייו, ומרעיש ממלכות בחייו, ובחייו הוא הפך את תבל לשממה כמדבר, והרס את הערים ואף את ערי עצמו שכעס עליהם, והתנהג באכזריות לאסירים שלא הוציאם מן הכלא ללכת לביתם עד יום מותם.

(יח) כל מלכי גוים כלם שכבו בכבוד איש בביתו:

(יט) ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב לבוש הרגים מטעני חרב יורדי אל אבני בור כפגר מובס:

כעת מתחיל הנביא לתאר את אחריתו הבזויה של נבוכדנצר, שכל מלכי העולם נקברו בכבוד, כל אחד בקבר שלו. ומאידך אתה נבוכדנצר השלכת מקברך כנצר אילן שבעליו מתעבו ובעליו עוקרים אותו מן האדמה ומשליכים אותו. ומביא רש"י בשם חז"ל מדוע הוציאו אותו מקברו, שכשנעשה בהמה וחיה ז' שנים המליכו עם הארץ את אויל מרודך, וכשחזר למלכותו נטלו וחבשו בבית האסורין עד יום מותו כשמת הוציאו אויל מרודך מבית הסוהר להמליכו ולא קבל עליו אמר אם ישוב למלכותו יהרגני אמרו לו מת ונקבר ולא האמין עד שהוציאוהו מקברו.

ומוסיף הנביא לתאר את הצורה בזויה שקבר העם את נבוכדנצר, בלבוש הרוגים מדוקרים בחרב, ולא הורידו אותו לבור בכבוד כדרך שקוברים מתים, ובפרט מלכים, אלא השליכו אותו לעמקי הבור מקום שמשליכים את האבנים, והשליכו אותו לבור כמו שמשליכים פגר הנרמס והנדרס.

(כ) לא תחד אתם בקבורה כי ארצך שחת עמך הרגת לא יקרא לעולם זרע מרעים:

ואומר הנביא מדוע שנאו אותו העם כל כך שלא יחדו לו קבורה מכובדת כמו לשאר מלכים אלא קברהו בצורה בזויה כזו, וגם השליכהו מקברו בצורה בזויה, מפני שהשחית את ארצו ברוב עבודה ואת עמו הרג בחינם.

לא יקרא לעולם זרע מרעים – מכאן מתאר הנביא את עונשם של בניו וצאצאיו של של נבוכדנצר, שבעוונותיו של נבוכדנצר ילקו אף בניו ולא ישאר זכר ממנו, כי בניו שהם זרע מרעים מהרה יכרתו.

(כא) הכינו לבניו מטבח בעון אבותם בל יקמו וירשו ארץ ומלאו פני תבל ערים:

וכך יאמרו האומות זה לזה הכינו לבניו של נבוכדנצר מקום טבחה בעון אבותם, שלא יקומו וירשו את הממלכה במקומו, משום ומלאו פני תבל ערים, ערים הוא מלשון שונאים ומציקים, כלומר מה הסיבה להרוג את בניו כדי שלא ירשו את מלכות אביהם ואז יתמלא העולם בשונאים ומציקים כמו שהיה בימי אביהם, ורש"י מביא פירוש נוסף שערים הוא כפשוטו מלשון עיר, וכלפי מה שנאמר למעלה בפסוק י"ז שנבוכדנצר החריב את העולם ואת עריו הרס, יגידו האומות שלא ניתן לבניו לעמוד במקומו כדי

שלא ימשיכו את הרס העולם כאביהם, וכשהם לא יהיה במקום אביהם ממילא אפשר יהיה לבנות את העולם ויתמלאו ערים על פני תבל.

לטיכום בכתוב כאן מבואר ב' סיבות מדוע יהרגו את בני של נבוכדנצר א' בעון אבותם, ב' שלא ימשיכו להוסיף שנאה בעולם ולהרוס את ערי העולם כאביהם.

(כב) וקמתי עליהם נאם ה' צבאות והכרתי לבבל שם ושאר ונין ונכד נאם ה':
נין האמור כאן אין הכוונה לדור רביעי אלא לבן, ומסיים הנביא את הפרענות שתבוא על בית נבוכדנצר, שה' יקום להפרע מהם שלא ישאר לו שם וקרוב, בן ונכד, בן הכוונה לבלשאצר ונכד הכוונה לושת'.

(כג) ושמתיה למורש קפד ואגמי מים וטאטאטיה במטאטא השמד נאם ה' צבאות: פ
אחרי שהנביא תאר את סופו של נבוכדנצר וכל זרע המלוכה, אומר הנביא את סופה של העיר בבל עצמה, שהיא תחרב ותהפך להיות מורשה לקיפוד (מין חיה) ואגמי מים, כי כן הוא במקומות החרבים הוא מקום שבאים לשם קפודים לדור, והמקום נהפך לאגמי מים, והיא תתרוקן מכל טוב ולא ישאר בה מאומה כאדם שמטאטא במטאטא הכל מאותו מקום.

(כד) נשבע ה' צבאות לאמר אם לא כאשר דמיתי כן היתה וכאשר יעצתי היא תקום:
(כה) לשבר אשור בארצי ועל הרי אבוסנו וסר מעליהם עלו וסבלו מעל שכמו יסור:
(כו) זאת העצה היעוצה על כל הארץ וזאת היד הנטויה על כל הגוים:

(כז) כי ה' צבאות יעץ ומי יפר וידו הנטויה ומי ישיבנה: פ
בפסוקים אלו מסיים הנביא את נבואתו על בבל ופונה עליהם באזהרה שלא ישלו את עצמם שנבואתו לא תתקיים, אלא נבואתו על חורבן אשור תהיה הוכחה לקיום הנבואה על בבל. ופונה הנביא באזהרה לא רק לבבל אלא לכל האומות המשעבדות את ישראל כל אחד בשעתה שסופם יהיה כסופה של אשור. וכך אומר הנביא אתה נבוכנצר ראית שנתקיימו דברי נביאי ישראל בסנחריב מלך אשור, שכמו שחשב ויעץ ה' על אשור הכל התקיים, דהיינו לשבור את אשור בארצי, שהנביאים הודיעו לאשור את מחשבת ה' לשבור אותם בארצו, שכן סביב ירושלים נפל ועל הרי הארץ הוא נרמס, ועי"ז סר עולו והמשא ששם והעמיס על ישראל. וכן תהיה העיצה הזאת יעוצה על כל הארץ, כלומר על כל הממלכות שירעו לישראל סופם יהיה כאשור כל אחד בשעתו, וכנ"ל זאת היד הנטויה על אשור תהיה על כל מי שירע לישראל וישעבדו כל אחד בשעתו. ואת עצת ה' אין מי שיפר ואת ידו הנטויה אין מי שישבנה¹⁷.

(כח) בשנת מות המלך אחז היה המשא הזה:

(כט) אל תשמחי פלשת כלך כי נשבר שבט מכך כי משרש נחש יצא צפע ופריו שרף מעופף:

(ל) ורעו בכורי דלים ואביונים לבטח ירבצו והמתי ברעב שרשך ושאריתך יהרג:

¹⁷ לא כמו שנאמר לעיל ח, ע לגבי אשור עוצו עיצה ותפר דברו דבר ולא יקום.

(לא) הילילי שער זעקי עיר נמוג פלשת כלך כי מצפון עשן בא ואין בודד במועדיו:
(לב) ומה יענה מלאכי גוי כי ידוד יסד ציון ובה יחסו עניי עמו: ט